

Bojana GLOBAČNIK¹
Ministarstvo za školstvo i sport
Republika Slovenija

DECA SA POSEBNIM POTREBAMA U OBRAZOVANJU U REPUBLICI SLOVENIJI OD 2005. DO 2011.

Izmenjena teorija i praksa vaspitavanja i obrazovanja u Evropi, kao i socijalni uslovi u Sloveniji, uticali su na veće prepoznavanje i uključivanje grupe dece sa posebnim potrebama u obrazovanju u uobičajen vaspitno-obrazovni sistem. Veći zamah integracije primećen je nakon 2005. godine, kada je usvojena celokupna zakonska regulativa. Pojedina deca su se integrisala u redovne škole i pre toga, prvenstveno ona oštećenog sluha i vida.

Članak predstavlja pregled integracije i segregacije dece sa posebnim potrebama u obrazovanju od 2004/05. do 2010/11. školske godine.

Cilj istraživanja bio je da se utvrdi da li se broj dece sa posebnim potrebama u obrazovanju nakon usvajanja zakonske regulative u redovnim školama povećao, a u specijalizovanim ustanovama smanjio. Kao metoda istraživanja korišćene su baze podataka koje vodi nadležno Ministarstvo za školstvo i sport u okviru organizacionih izveštaja za delatnost osnovnih škola.

Podaci su bili obrađeni metodom deskriptivne statistike, frekventne distribucije i prikaza podataka u procentima (%). Dobijeni podaci za učenike sa posebnim potrebama u obrazovanju u integraciji i segregaciji bili su međusobno upoređeni, uzimajući u obzir populaciju generacija učenika koje podležu obaveznom školovanju u zemlji.

Rezultati su pokazali određene karakteristike: generacija dece koja podleže obaveznom školovanju se u poslednjih sedam godina u Sloveniji smanjila za više od 13 000 učenika. Uprkos usvajanju Zakona o usmeravanju dece sa posebnim potrebama, ostaje stalan trend segregacije u Sloveniji od oko 2%, dok broj dece u integraciji dostiže skoro 5%.

1 E-mail: bojana.globacnik@gov.si

Možemo zaključiti da je integracija u Sloveniji nakon 2004/05. godine dostigla veći zamah u redovnim školama, dok se broj dece u segregaciji poslednjih godina nije promenio.

Ključne reči: *deca sa posebnim potrebama u obrazovanju, segregacija, integracija*

UVOD

Ideja o uključivanju lica sa posebnim potrebama istorijski se navodezuje na 1955. godinu, kada je u SAD-u, a kasnije i u Evropi, u prvi plan došla priča crkinje Roze Parks (*Rose Parks*). Moglo bi se reći da je Roza postala, metaforički govoreći, „istorijski umorna” od poricanja jednakih prava crnaca kojima je bila onemogućena potpuna uključenost u društvo. Poznata je priča o tome kako je Roza Parks u autobusu sela na sedište rezervisano za belce, a potom odbila da poslušna upozorenje čuvara da se premesti u zadnji deo namenjen crncima. Njeno hapšenje predstavlja simboličan akt koji označava prvi poziv za uključivanje svih ljudi koji su različiti u šire socijalno okruženje (Wilson, 2001).

U poslednjih trideset godina u Evropi raste broj zemalja koje formiraju obrazovnu politiku i namenjuju finansijske izvore za resurse deci koja nemaju pristup redovnom školskom programu i potrebna su im veća prilagođavanja za puno učešće u obrazovnom procesu. U tom pogledu su najnaprednije skandinavske zemlje koje imaju dugogodišnju tradiciju integracije. Iskustva u brojnim drugim evropskim zemljama, pa i u Sloveniji, pokazuju nam da je u Evropi izražena jaka tendencija da se još više razvijaju oblici i mehanizmi za integraciju dece i učenika kojima je potrebna podrška za obrazovanje u redovnim vrtićima i školama. Često se postavlja pitanje šta je „inkluzivna sredina” za dete sa posebnim potrebama u obrazovanju? Prema navodima Evropske agencije za razvoj obrazovanja na području posebnih potreba, to su one sredine u kojima učenici sa posebnim potrebama u obrazovanju mogu da ostvare veći deo nastavnog plana u redovnim razredima, zajedno sa svojim vršnjacima (Meijer, 2003).

Za primenu integracije od izuzetne važnosti su: strategije vaspitno-obrazovnog sistema, pripremljenost nastavnika i vaspitača u razredu ili vrtiću, način vođenja obrazovne institucije (škole ili vrtića),

politika države, vizija zakonodavnog resora i finansijske mogućnosti pojedine države (Mitchell, 2008).

Zbog različitih socijalnih, kulturnih i ekonomskih karakteristika pojedinih zemalja, teško možemo dosledno porediti prakse integracije u Evropi. Integraciju danas možemo da razumemo i kao nešto više od samog uključivanja u tipičan obrazovni sistem. Ona podrazumeva i pristup nastavnom planu koji u najvećoj meri poštuje potrebe deteta (Watkins, 2007), bez obzira na to gde se dete obrazuje: u specijalizovanim ustanovama ili u redovnoj školi, odnosno vrtiću.

Slovenija je prošla kroz različite istorijske periode obrazovanja dece sa posebnim potrebama u obrazovanju. Do 2000. godine u upotrebi je bio zajednički sistem kategorizacije koji je važio za celokupno područje nekadašnje Jugoslavije. Nakon ovog perioda praćen je savremeniji trend integracije dece sa posebnim potrebama u obrazovanju, jer su to name-tale evropske direktive i preporuke. Važnu prekretnicu u slovenačkom školskom sistemu predstavlja *Bela knjiga o vaspitavanju i obrazovanju* iz 1996. godine, koja prvi put uvodi termin „deca sa posebnim potrebama” (*children with special needs*), odnosno „deca sa posebnim potrebama u obrazovanju” (*children with special education needs*). Zakonodavnu pravnu osnovu koja je u većoj meri omogućila integraciju čini Zakon o usmeravanju dece i maloletnika sa posebnim potrebama u obrazovanju iz 2000. godine i odgovarajući podzakonski akti iz 2003. i 2006. godine. U važećem zakonodavstvu u zemlji prepoznajemo osam grupa dece sa posebnim potrebama: decu sa smetnjama u duševnom razvoju, gluvi i nagluvu decu, slepu i slabovidu decu, decu sa motornim oštećenjima, decu sa govorno-jezičkim smetnjama, decu sa nedostacima u pojedinim oblastima učenja, dugotrajno bolesnu decu i decu sa emocionalnim problemima i problemima u ponašanju. Novom Zakonu o usmeravanju dece sa posebnim potrebama, koji će stupiti na snagu 1. 9. 2012., biće dodata i grupa dece sa autističnim smetnjama.

Školski sistem u Sloveniji u kome se obrazuju deca sa posebnim potrebama u obrazovanju formiran je u dva pravca. Deca imaju mogućnost obrazovanja u specijalizovanim ustanovama, samostalnim osnovnim školama, njih 28, sa prilagođenim programom i odeljenja koja sprovode prilagođeni program u okviru redovnih škola njih 21. Specijalizovanim ustanovama pripada i 16 zavoda za vaspitavanje i obrazovanje dece sa posebnim potrebama u obrazovanju. U njima se

obrazuju: gluva, slepa, deca sa ograničenjima u motorici i deca sa emocionalnim smetnjama i smetnjama u ponašanju. Ovaj oblik obrazovanja definisan je kao segregacija.

Uzimajući u obzir preostale aktivnosti, svoj deci je data mogućnost obrazovanja u većinskim vrtićima i školama, zajedno sa vršnjacima. Učenici koji se obrazuju u redovnom školskom sistemu mogu da dobiju različitu pomoć: časove dodatne stručne pomoći, nastavnika-defektologa, časove dodatne pomoći u učenju uz nastavnike predmeta sa kojima učenik ima probleme, tumača slovenačkog znakovnog jezika, stalnog ili privremenog pratioca i u razredu je moguć i smanjen normativ učenika. Sve dodatne pomoći koje su učeniku neophodne u integraciji određuje komisija koja dete pregleda pre upućivanja u školu. Ovaj oblik obrazovanja definisan je kao integracija.

Za većinu evropskih država karakterističan je školski sistem u dva pravca za decu sa posebnim potrebama u obrazovanju, kao što je praksa i u Sloveniji. Devedesetih godina XX veka su u SAD-u postavili obrazovni sistem koji je omogućio obrazovanje dece sa posebnim potrebama u obrazovanju u redovnim razredima na kraći ili duži period. Deca u odvojenim razredima u redovnim školama prate 60 % nastavnog plana (prilagođeni program), a 40 % u razredima sa svojim vršnjacima. Slična praksa se kasnije proširila i u Evropi, a danas su u tome najuspešnije Danska, Finska i Norveška. U Sloveniji zasad ova praksa još uvek nije dovoljno zaživela, ali se pripremaju organizacione promene koje će omogućiti takvo formiranje odeljenja u većem obimu.

Za nadogradnju i planiranje mera u ovoj oblasti potrebna je evaluacija koja obuhvata praćenje prakse i mera u oblastima vaspitavanja i obrazovanja i zdravstvene i socijalne delatnosti. Analiza vaspitavanja i obrazovanja dece sa posebnim potrebama u obrazovanju u Sloveniji (Opara et al., 2010), koja je pripremljena krajem 2010. godine, predstavlja prvi značajniji pokušaj vrednovanja (evaluacije) ove oblasti u državi Sloveniji.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je utvrditi broj učenika sa posebnim potrebama u obrazovanju u integraciji i segregaciji u Republici Sloveniji od školske 2004/05. do školske 2010/11. godine i proceniti gde se broj učenika povećava, odnosno smanjuje.

Hipoteze

S obzirom na postavljeni cilj istraživanja, proverene su dve hipoteze:

H1 – Broj učenika sa posebnim potrebama u obrazovanju u integraciji se uvećao nakon usvajanja Zakona o usmeravanju dece sa posebnim potrebama i podzakonskih akata u 2003. i 2006. godini.

H2 – Broj učenika sa posebnim potrebama u obrazovanju u specijalizovanim ustanovama nakon usvajanja Zakona o usmeravanju dece sa posebnim potrebama i podzakonskih akata 2003. i 2006. godine, počeo je postupno da se smanjuje.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Uzorak

Kao uzorak za dalju statističku obradu, uzeta je generacija dece školskog uzrasta koja idu u osnovnu školu od 1. do 9. razreda. Podaci su uzeti od školske 2004/05. do školske 2010/11. godine. U Sloveniji radi ukupno 447 osnovnih škola koje su u nadležnosti lokalne zajednice.

Postupak sakupljanja podataka

Podaci su bili sakupljeni na osnovu godišnjih organizacionih izveštaja koje na početku svake školske godine na osnovu prijava javnih vaspitno-obrazovnih zavoda priprema Ministarstvo za školstvo i sport. Poređenjem je obuhvaćena tek školska godina 2004/05., pošto su 2006. usvojeni bitni podzakonski akti koji su omogućili sprovođenje uključivanja u praksu: Pravilnik o kriterijumima za određivanje nedostatka, prepreka, odnosno smetnji i o načinu rada komisija za usmeravanje dece sa posebnim potrebama u obrazovanju i Pravilnik o dodatnoj stručnoj i fizičkoj pomoći deci sa posebnim potrebama u obrazovanju.

Metode analize podataka

Obrada podataka izvršena je pomoću metode deskriptivne statistike, frekventne distribucije i prikaza zastupljenosti populacije dece sa posebnim potrebama u obrazovanju unutar generacije. Vrednosti su prikazane u apsolutnim i relativnim frekvencijama.

REZULTATI SA DISKUSIJOM

Poređenje učenika sa posebnim potrebama u obrazovanju u integraciji i segregaciji

Tabela 1 – Poređenje učenika sa posebnim potrebama u obrazovanju u integraciji i segregaciji od školske 2004/05. do 2010/11. godine u Republici Sloveniji

Školska god.	Generacija dece koja podleže obaveznom školovanju		Broj učenika u integraciji		Broj dece u segregaciji	
				%		%
2004/05	175,412		3,135	1,8	3,396	1,9
2005/06	170,637		4,481	2,6	3,263	1,9
2006/07	167,951		5,497	3,3	3,287	2,0
2007/08	165,910		5,909	3,6	3,160	1,9
2008/09	164,859		6,492	3,9	3,211	1,9
2009/10	162,902		7,275	4,5	3,229	2,0
2010/11	162,350		7,862	4,8	3,826	2,0

Tabela 1 prikazuje poređenje učenika osnovnih škola sa posebnim potrebama u obrazovanju u integraciji i segregaciji od školske 2004/05. do školske 2010/11. godine. Broj učenika sa posebnim potrebama u obrazovanju odlukom o usmeravanju u redovne osnovne škole se povećava od školske 2004/05. godine, kada je bilo uključenih 3 135 učenika, što predstavlja 1,8 % u odnosu na celokupnu generaciju učenika školskog uzrasta u Sloveniji, dok je u školskoj godini 2010/11. bilo uključenih 7 862 učenika sa posebnim potrebama u obrazovanju, tj. 4,8 %. Broj učenika sa posebnim potrebama u obrazovanju u osnovnom obrazovanju u specijalizovanim ustanovama svake školske godine prilično je neizmenjen, tj. oko 2 % od ukupnog broja upisanih učenika. Podatak o stalnom broju učenika u specijalizovanim ustanovama možemo da objasnimo na više načina: pojavljuju se nove, do sada manje poznate smetnje, bolesti i stanja, postoji i sve bolja detekcija pojedinih stanja već u ranom detinstvu i, na drugoj strani, jedna od najnižih stopa smrtnosti novorođenčadi u Sloveniji među državama EU (manja je samo još u Luksemburgu, Švedskoj, Finskoj i Kipru) (Institut za zaštitu zdravlja RS, 2010). Sve to ukazuje i na činjenicu da

se odstupanja u razvoju deteta primećuju već vrlo rano i da su roditelji sa time sve više upoznati i informisani. Podaci u tabeli potvrđuju da Slovenija spada u najbrojniju grupu zemalja EU u kojoj se broj osnovnoškolske dece sa posebnim potrebama u obrazovanju kreće od 4 % do 7 %. U ovoj grupi su još zemlje: Kipar, Nemačka, Mađarska, Island, Letonija, Malta, Norveška, Švajcarska, Škotska i flamanski i francuski deo Belgije (Special Needs Education, Country Data, 2010).

Možemo da zaključimo da se ukupan broj dece sa posebnim potrebama u obrazovanju povećava, pre svega zbog novih grupa dece sa posebnim potrebama koje su zakonski dodate posle 2005. godine (deca sa govorno-jezičkim smetnjama, deca sa nedostacima u pojedinih oblastima učenja i deca sa autističnim smetnjama) i koja su najčešće u integraciji.

S obzirom na učestalost uključivanja dece sa posebnim potrebama u specijalizovane ustanove, Slovenija se, prema podacima Evropske agencije za razvoj obrazovanja na području posebnih potreba za 2010. godinu, svrstava u grupu zemalja koje imaju do 2 % populacije dece sa posebnim obrazovnim potrebama u specijalizovanim ustanovama. U ovoj grupi su još zemlje: Austrija, Bugarska, Francuska, Island, Litvanija, Luksemburg, Poljska, Švedska, Škotska i Velika Britanija (Special Needs Education, Country Data, 2010).

Pregled hipoteza

H1 – Broj učenika sa posebnim potrebama se u redovnim školama povećao nakon usvajanja Zakona o usmeravanju dece sa posebnim potrebama, odnosno nakon usvajanja akata o sprovođenju 2003. i 2006. godine. Prvu hipotezu možemo da potvrdimo, jer je u školskoj 2004/05. godini u redovne škole bilo uključeno 1,8 % dece, a u školskoj 2010/2011. godini 4,8 % dece koja podležu obaveznom školovanju.

H2 - Broj dece i maloletnika u specijalizovanim ustanovama je nakon usvajanja Zakona o usmeravanju 2000. godine počeo postupno da se smanjuje. Drugu hipotezu možemo delimično da potvrdimo. Broj se nije značajno smanjivao, već je ostao prilično konstantan, tj. oko 2 % populacije koja podleže obaveznom školovanju.

ZAKLJUČAK

Članak je ograničen na osnovnoškolsku populaciju dece sa posebnim potrebama u obrazovanju. Trend u većini evropskih zemalja i njenim institucijama usredsređen je, pre svega, na sakupljanje podataka o učenicima u osnovnoj školi. Najčešće se predškolska deca u državama EZ ne usmeravaju. U srednjoj školi đaci (uz izuzetke) ne primaju više dodatnu pomoć. Većina evropskih zemalja se prilikom dodeljivanja pomoći rukovodi smernicom: „Mlađe dete sa posebnim potrebama u obrazovanju treba da dobije više pomoći” (Meijer, 2003).

Analiza procesa integracije i segregacije učenika sa posebnim potrebama u obrazovanju u Sloveniji za sedmogodišnji period pokazala je određene karakteristike. Opšti je zaključak da se generacija osnovnoškolaca u poslednjih jedanaest godina smanjila za više od 13 000 učenika. Ovo je odraz pada broja rođene dece. Druga važna karakteristika je uključivanje učenika u specijalizovane ustanove koja od školske 2004/05. godine, uprkos sređenoj zakonskoj regulativi, ostaje na istom nivou od oko 2 %. Potonje možemo da objasnimo sve većom kompleksnošću nedostataka kod dece, za koju redovne osnovne škole nisu adekvatna obrazovna sredina. Razlog za manje uključivanje neke dece je nedostatak odgovarajuće obrazovanih nastavnika za drugačije, raznolike strategije podučavanja. Ovo posebno važi za učenike sa nedostacima u pojedinačnim oblastima učenja. Za državu Sloveniju možemo da kažemo da je integracija dece sa posebnim potrebama u obrazovanju postigla zamah nakon 2005. godine, kada je broj učenika iznosio 1,8 %, posle čega se trend svake godine povećavao i u školskoj 2010/11. godini dostigao je skoro 5 %.

Za one koji planiraju politiku, jedinstveno praćenje oblasti je od velikog značaja, ne samo zbog mera koje vode ka kvalitetnijoj podršci dece sa posebnim potrebama u obrazovanju, već i zbog praćenja ekonomskih posledica pojedinih mera u okviru svih resora: zdravstva, školstva i socijalnog sektora. Ovakvih sistemskih evaluacija za višegodišnji period u Sloveniji do sada nije bilo.

Za kvalitetnije razmatranje dece sa posebnim potrebama u obrazovanju po uzoru na većinu evropskih zemalja, potrebno je sistemski urediti ranu intervenciju najmlađe dece sa posebnim potrebama (Globačnik, 2009).

LITERATURA

1. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju* (1996). Ljubljana: Ministrarstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije.
2. Globačnik, B. (2009). Zgodnja obravnava in posebne potrebe. *Vzgoja in izobraževanje*, 11 (5), 32 – 36.
3. *Izbrani zdravstveni kazalniki Svetovne Zdravstvene Organizacije (WHO) za Slovenijo in EU* (2010). Ljubljana: Inštitut za zaščito zdravlja.
4. Meijer, C. (ed.), Soriano, V., Watkins, A. (2003). *Special needs education in Europe, (Thematic publication)*. Brussels: European Agency for Development in Special Needs Education.
5. Mitchell, D. (2008). *What really works in special and inclusive education. Using evidence – based teaching strategies*. London: Routledge.
6. Opara B. (ed.), Barle Lakota, A., Globačnik, B., Kobal Grum, D., Košir, S., Macedoni Lukšič, M., Zorc, D. (2010). *Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji*. Ljubljana: Pedagoški inštitut Slovenije.
7. *Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Uradni list RS, št. 25/2006, 8/2008)
8. *Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Uradni list RS, št. 54/2003, 93/2004, 97/2005, 25/2006, 23/2007, 14/2010.
9. *Special Needs Education, Country Data (2010)*. Brussels: European Agency for Development in Special Needs Education.
10. Watkins, A. (2007). *Assesment in Inclusive Settings: Key issues for policy and practice*. Odense: European Agency for Development in Special Needs Education.
11. Wilson, C. (2001). *Rosa Parks – From the Back of the Bus to the Front of the Movement*. New York: Scholastic INC.
12. *Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Zakon o usmeravanju dece sa posebnim potrebama)*. Ljubljana: Uradni list RS, št. 54/2000, 3/2007, 52/2010.

CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA FROM 2005 TO 2011

Bojana Globačnik
*Ministry of Education and Sport
Republic of Slovenia*

Summary

The altered theory and praxis in Europe in the field of upbringing and education as well as socio-economic standards in Slovenia had greater influence on broader recognition and inclusion of the group of children with special education needs into the regular educational system. Greater expansion of the integration is visible after the year 2005, when the complete legislative regulation had been accepted. Some of the children have been integrated into regular schools even earlier, especially the ones with visual and hearing impairments.

The article shows the overview of integration and segregation of children with special educational needs from school year 2004/05 till 2010/11.

The goal of the research was to determine whether the number of children with special educational needs has increased in regular schools and decreased in specialized institutions since the adoption of the legislative regulations. The data base maintained under the auspices of the authorized Ministry of Education and Sport within the organisational reports framework of the primary schools activities was used as a research method.

Data were processed by means of the method of descriptive statistics, frequent distribution and the data overview given in percentages. The obtained results demonstrated certain characteristics: the generation of children subject to compulsory schooling decreased in the last seven years in Slovenia by more than 13,000 pupils. In spite of the adoption of the Law on the guidance of children with special needs, there is a constant trend of segregation in Slovenia of approx. 2 %, while the number of children in integration reached almost 5%.

We can conclude that the integration in Slovenia after year 2005 achieved greater expansion in regular schools, while the number of children in segregation has not changed in the last ten years.

Key words: children with special educational needs, segregation, integration

Primljeno: 12.12.2011.

Prihvaćeno: 15.01.2012.